

انجمن علمی فقه‌های تطبیقی ایران

فصلنامه حقوق جزای بین‌الملل

Volume 3, Issue 4, 2025

Criminal Policy of the Investigation of Armed Forces Crimes by International Military Tribunals in the Light of Political Crimes of Subordinate Personnel

Abbas Gisuei¹, Mehrdad Rayejian Asli^{*2}, Mohammad Reza Elahi Manesh³

1. Ph.D Student, Department of Law, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Member of Department of Law and Jurisprudence, The Institute for Research and Development in the Humanities (SAMT), Tehran, Iran. (Corresponding Author)

3. Assistant Professor, Department of Law, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 125-140

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0003-0693-1888

TELL: +980000000000

Email: m.rayejian@samt.ac.ir

Article history:

Received: 17 May 2025

Revised: 24 Jul 2025

Accepted: 29 Aug 2025

Published online: 22 Dec 2025

Keywords:

Criminal Policy, Political Crime, Military, Criminal Prevention, Non-Criminal Prevention.

ABSTRACT

Committing behaviors based on political tendencies outside the scope of duties and standards of military law is a series of crimes that the legislator has only considered and criminalized by military personnel. Therefore, given that researchers have conducted few studies in the field of political crimes committed by armed forces perpetrators, the purpose of this study is to present a model and a solution to prevent political crimes committed by armed forces perpetrators. The research method in this article is analytical and descriptive. It is through analyzing data and information available in library documents and explaining relevant legal articles in line with the research topic. The findings of this study indicate that many internal and external organizational factors, along with the lack of attention to preventive criminal policies adopted by courts and subordinate units, provide the possibility of criminal behaviors such as political crimes for military personnel. Therefore, it should be kept in mind that paying attention to preventive measures in the form of executive capacities by military courts in interaction with subordinate units of the armed forces will not only be able to prevent the commission of political crimes by subordinate personnel of the armed forces, but can also increase the level of deterrence against the commission of political crimes.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2025 The Authors.

How to Cite This Article: Gisuei, A; Rayejian Asli, M & Ehahi Manesh, MR (2025). "Criminal Policy of the Investigation of Armed Forces Crimes by International Military Tribunals in the Light of Political Crimes of Subordinate Personnel". *Journal of International Criminal Law*, 3(4): 125-140.

انجمن علمی فقه برای تطبیق ایران

فصلنامه حقوق جزای بین الملل

www.iclj.ir

فصلنامه حقوق جزای بین الملل

دوره سوم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۴

سیاست جنایی رسیدگی به جرایم نیروهای مسلح از سوی محاکم نظامی بین الملل در پرتو جرم سیاسی کارکنان تابعه

عباس گیسویی^۱، مهرداد رایجیان اصلی^{۲*}، محمد رضا الهی منش^۳

۱. دانشجوی دکتری گروه حقوق، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ایران.

۲. عضو هیأت علمی گروه حقوق و فقه پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی (سمت)، تهران، ایران. (نویسنده مسؤول)

۳. استادیار، گروه حقوق، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ایران.

چکیده

ارتکاب رفتارهای مبتنی بر گرایش‌های سیاسی خارج از حیطه وظایف و موازین قانون نظامیان از سلسله جرایمی می‌باشد که صرفاً قانون‌گذار ارتکاب آن را از سوی افراد نظامی مد نظر قرار داده و اقدام به جرم‌انگاری نموده است. بنابراین با توجه به این که محققان، پژوهش‌های کمی در حوزه جرایم سیاسی مرتکبین نیروهای مسلح انجام داده‌اند، لذا هدف این پژوهش ارائه مدل و راهکاری به منظور پیشگیری از جرم سیاسی مرتکبین نیروهای مسلح می‌باشد. روش پژوهش در مقاله حاضر به صورت تحلیلی - توصیفی می‌باشد. از طریق تحلیل داده‌ها و اطلاعات موجود در اسناد کتابخانه‌ای و تبیین مواد قانونی مرتبط در راستای موضوع تحقیق می‌باشد. یافته‌های این تحقیق حکایت از این مهم دارد که بسیاری از عوامل درون‌سازمانی و برون‌سازمانی در کنار عدم توجه به سیاست‌های اتخاذی پیشگیرانه جنایی از سوی محاکم و یگان‌های تابعه قابلیت بروز رفتارهای مجرمانه‌ای همچون جرم سیاسی را برای پرسنل نظامی فراهم می‌نماید. بنابراین باید در نظر داشت که توجه به بسترهای پیشگیرانه در قالب ظرفیت‌های اجرایی از سوی محاکم قضایی نظامی در تعامل با یگان‌های تابعه نیروهای مسلح نه تنها قادر خواهند بود مانع ارتکاب جرایم سیاسی پرسنل تابعه نیروهای مسلح باشند، بلکه می‌توانند سطح بازدارندگی از ارتکاب جرم سیاسی را افزایش دهند.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۲۵-۱۴۰

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۱۸۸۸-۰۶۹۳-۰۰۳-۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰

تلفن: +۹۸۹۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰

ایمیل: m.rayejian@samt.ac.ir

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۷

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۰۱

واژگان کلیدی:

سیاست جنایی، جرم سیاسی، نظامیان، پیشگیری کیفری، پیشگیری غیرکیفری.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

در طول تاریخ حقوق کیفری، رویکردهای مختلفی برای مبارزه با بزهکاری و واکنش نسبت به پدیده‌های مجرمانه اتخاذ شده است، در میان آن‌ها به دلایل متعدد، الگوی کیفری با تأکید بر کیفرگرایی مورد استقبال سیاست‌گذاران جنایی بوده و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. از مهم‌ترین مؤلفه‌های رویکرد کیفرگرایی می‌توان به جرم‌انگاری افراطی، تورم جرایم پیش‌بینی‌شده در قانون، توسل افراطی به کیفرهای سرکوب‌گرانه و نامتناسب، به‌کارگیری الفاظ مبهم و تعریف‌نشده در قانون به ترتیبی که امکان تفسیرهای متفاوت را فراهم آورده و افرادی بیشتری را بتوان در قلمرو آن گنجانده، تحدید یا حذف موجبات مخففه اشاره نمود. با مطالعه قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح می‌توان نمودها و جلوه‌های کیفرگرایی را در تمامی مراحل به‌ویژه جرم‌انگاری و کیفرگذاری ملاحظه نمود که از مؤیدات این امر است که قانون جرایم نیروهای مسلح به‌عنوان یک قانون خاص، به‌جهت حساسیت مشاغل نظامی و هزینه‌های سنگین در ارتکاب به جرم در مشاغل نظامی، سیاست کیفری بر مبنای سرکوب اتخاذ نموده، به‌عبارت دیگر قانون‌گذار در قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ مجازات‌های قانون جرایم نیروهای مسلح را با توجه به سیاست کیفری اتخاذی، به‌نحوی تبیین نمود که محور اصلی قانون، مجازات مجرمین نیروهای مسلح باشد. در بسیاری از کشورها وظیفه حفاظت از امنیت ملی و دفاع از آحاد عمومی جامعه برعهده افراد نظامی می‌باشد، بدین‌صورت باید در نظر داشت که توجه به قوانین از سوی نظامیان امری مهم می‌باشد، چراکه مردم در مواجهه با عوامل تهدیدزا و مجرمانه، قبل از هر موضوعی نظامیان را عنصر مهمی در دفاع از خود و دفع تهدیدهای مرتبط با خود تلقی می‌کنند، بدین‌سبب باید در نظر داشت که سیاست جنایی حاکم بر محاکم نظامی در راستای جرایم ارتكابی آن‌ها قبل از آن‌که رویکردی سرکوب‌گرایانه باشد، با توجه به اهمیت جایگاه آن‌ها در جامعه می‌تواند تابع سیاستی تعامل‌گرایانه باشد. قانون‌گذار جرایم نیروهای مسلح در راستای ارتکاب جرم سیاسی از سوی نظامیان مستند به ماده ۴۰ قانون جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ به این مهم

اشعار داشته است که: «عضویت کارکنان نیروهای مسلح در سازمان‌ها، احزاب و جمعیت‌های سیاسی و مداخله یا شرکت و یا فعالیت آنان در دسته‌بندی‌ها و مناقشه‌های سیاسی و تبلیغات انتخاباتی ممنوع است و ...». از این‌رو باید در نظر داشت که توجه به بسیاری از عوامل همچون موضوعات مرتبط با امور اقتصادی، اجتماعی، عقیدتی، برون‌سازمانی، درون‌سازمانی و ... می‌تواند مرتکبین رفتارهای مجرمانه مزبور را ترغیب به سمت و سوی ارتکاب جرم نماید، بدین‌سبب باید به این مهم اشاره نمود که توجه به سیاست جنایی کیفری اتخاذی از سوی محاکم نظامی می‌تواند به همان میزان که در تعیین مجازات و بازدارندگی مرتکب مؤثر باشد، به همان میزان توجه به پیشگیری‌های غیرکیفری از سوی یگان‌های خدمتی قادر خواهد بود از ارتکاب جرایم مزبور پیشگیری نماید. با این وصف توجه به حساسیت موضوع امنیت در یک جامعه که بقا و پیشرفت سایر امور کشور در سایه حفظ و پایداری آن امکان‌پذیر است، موضوع وجود نیروی نظامی مقتدر را نمایان نموده و به همین دلیل امروز در ساختار کلی هر کشور، نیروی مسلح از عناصر اصلی تشکیل‌دهنده آن می‌باشد. وجود نیروی انسانی منظم و تجهیزات منسجم نظامی این گروه را به‌لحاظ قدرت نسبت به سایر گروه‌های اجتماعی در موقعیت ویژه‌ای قرار داده که در صورت عدم تثبیت دموکراسی، توسعه‌نیافتگی فرهنگ سیاسی جامعه در کنار ضعف، بی‌تدبیری و عدم مشروعیت مسئولین و نخبگان سیاسی، بهانه و فرصت برای سوءاستفاده نظامیان از قدرت خویش جهت مداخله در سیاست فراهم می‌گردد. بنابراین در یک نگاه کلی باید به این مهم توجه نمود که ضرورتاً این تحقیق به این مهم توجه دارد که عدم توجه ارکان اجرایی یگان‌های نظامی نسبت به نیروهای تحت امر و همچنین چالش‌های ناشی از عدم کارکرد مثبت محاکم نظامی در برخورد کیفری و غیرکیفری جرایم سیاسی به‌عنوان یک سیاست اتخاذی واحد قادر خواهد بود در کنار هم زمینه بروز رفتارهای مبتنی بر جرم سیاسی نظامیان مشمول قانون جرم سیاسی مصوب ۱۳۹۵ و همچنین ماده ۴۰ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ را فراهم آورد. از این‌رو باید در نظر داشت که هدف از این تحلیل و بررسی عوامل تأثیرگذار در بروز رفتارهای مبتنی بر

قضایای نیروهای مسلح مناط اعتبار و واجد وصف افتراقی است که ریشه‌های آن را می‌توان در مقررات فرانسه مانند اصل ۶۶ قانون اساسی این کشور جستجو نمود. این موضوع بیشتر در مواردی همچون اصول مسلم تعقیب مثل اصل موقعیت داشتن، اصل انتخاب کیفیت تعقیب ملموس‌تر است. یافته‌های این مقاله گویای سیاست جنایی افتراقی در سازمان قضایای نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران نسبت به سایر محاکم قضایی است (یزدان‌پناه و همکاران، ۱۳۹۷).

محمودی (۱۳۹۹) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی علل مداخله کارکنان نیروهای مسلح در دسته‌بندی‌ها و مناقشات سیاسی و تبلیغات انتخاباتی و پیامدهای آن» به این موضوع اشاره داشتند که: «ارتقای بصیرت سیاسی نظامیان و فرهنگ آموزش عمومی جامعه به وسیله برگزاری جلسات متعدد آگاه‌سازی در راستای اطلاع‌رسانی از جرم‌انگاری این موضوع در سطح نیروهای مسلح، توجه به عوامل درون‌سازمانی و برون‌سازمانی تأثیرگذار در وقوع این بزه و پیامدهای ارتکاب آن، استفاده از ابزار نظارت و کنترل و ... می‌تواند در پیشگیری و کاهش مداخله نظامیان در سیاست مؤثر باشد.»

هرسیچ (۱۳۸۰) در مقاله خود با عنوان «مداخله نظامیان در سیاست» به این موضوع اشاره داشته است که: نظامیان به‌عنوان یک گروه ذی‌نفوذ قدرتمند نقش مهمی را در عرصه سیاست با هدف تأثیرگذاری بر نخبگان حاکم و یا دستیابی به قدرت برای رسیدن به مقاصد خود ایفا می‌کنند. از جمله مشکلات رهبران سیاسی در کشورهای مختلف جهان نحوه تنظیم رابطه خود با نظامیان می‌باشد که شایسته است براساس سازوکارهای قانونی حوزه وظایف و مسؤولیت‌های هر کدام از آنها مشخص گردد. علاوه بر عوامل درون‌سازمانی و کاهش مشروعیت نخبگان سیاسی حاکم، باید بر نقش نیروهای اجتماعی خارج از ساختار نظامیان، نحوه دستیابی کشورها به استقلال و فشارهای خارجی در تبیین مداخلات نظامیان تأکید نمود. نظامیان پس از دستیابی به قدرت، توان و تخصص لازم را برای حل واقعی مسائل پیچیده سیاسی، اقتصادی، امنیتی و اجتماعی ندارند و

جرم سیاسی از سوی پرسنل تابعه نیروهای مسلح می‌باشد، لذا سؤالات اصلی تحقیق به این صورت مطرح می‌باشد:

۱- مدل جامع پیشگیرانه جرم سیاسی از سوی پرسنل نیروهای مسلح تابع چه طریقی می‌باشد؟

۲- چه سطحی از نظارت‌های از سوی ارکان نظارتی یگان‌های نیروهای مسلح به‌عنوان یک راهبرد قابلیت اعمال سیاست‌های پیشگیرانه را ایفا می‌نماید؟

۳- نظارت‌های محیطی مبتنی بر سیاست‌های پیشگیرانه از جرایم به چه افعالی اطلاق می‌گردد؟

۱- پیشینه

اسماعیلی کریزی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله خود با عنوان «پیشگیری از جرایم خاص نظامی و انتظامی در سیاست جنایی ایران» به این مهم اشاره داشته است که: جرایم خاص نظامی و انتظامی، جرایمی است که فقط نظامیان قادر به انجام آن بوده و ارتکاب این جرایم از سوی غیرنظامیان ممکن نیست، این پژوهش با هدف پیشگیری از جرایم خاص نظامی و انتظامی و بررسی و ارائه راهکارهای مناسب جهت کنترل و مقابله با افزایش جرایم آنان بوده است. از این رو تأسیس دادگاه‌های نظامی، تدوین قوانین کیفری نیروهای مسلح، در طول تاریخ و مقایسه برخی از قوانین سابق و لاحق و تجزیه و تحلیل آن در جهت پیشگیری از وقوع جرم و یا کاهش آن در نیروهای مسلح به‌منظور سلامت آنها می‌تواند ضروری باشد (اسماعیلی کریزی و همکاران، ۱۴۰۰).

یزدان‌پناه و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله خود با عنوان «سیاست جنایی سازمان قضایی نیروهای مسلح در قبال جرایم نظامیان» به این مهم اشاره داشته است که: سیاست جنایی با قدمتی کهن، واکنش حاکمیت در برابر پدیده‌های مجرمانه است. با توجه به عواملی همچون معیارهای بزه، معیارهای بزه‌کار و موقعیت‌های جرم، تولد بزه دیده شناسی و ... از اهمیت بیشتری برخوردار شده است به‌نحوی که سخن از سیاست جنایی افتراقی در مواجهه با برخی جرایم است سیاست جنایی قضایی، همان تصمیمات و رویه محاکم است که با توجه به اهمیت جرایم نظامیان، سیاست جنایی سازمان

۲- فرضیه‌ها

به نظر می‌رسد که عوامل برون‌سازمانی و درون‌سازمان تأثیرگذار در ارتکاب رفتارهای مجرمانه سیاسی از سوی نظامیان را با مدیریت دقیق و با رعایت اصول مبتنی بر موازین خدمتی می‌توان به شیوه‌ای صحیح مدیریت نمود.

به نظر می‌رسد که نظارت بر ایدئولوژی‌های سیاسی و دینی افراد شاغل در یگان‌های نظامی، شناخت مراتب فکری و عقیدتی آن‌ها و ... نقش مهمی در اتخاذ سیاست‌های راهبردی به منظور تغییر افکار آن‌ها به سمت و سوی اقدامات پیشگیرانه غیرکیفری دارد.

به نظر می‌رسد که نظارت و کنترل بر عوامل محیطی خدمتی نظامیان از سوی یگان‌های نظارتی همچون بازرسی و حفاظت قادر خواهد بود تا از عوامل برون‌سازمانی مرتبط با جرم سیاسی توسط نظامیانی که به سبب وظایف خود در محیط و موقعیت‌های مختلف کاری و مأموریتی قرار می‌گیرند، پیشگیری به عمل آورد.

۳- مبانی نظری

۳-۱- رابطه نظامیان و سیاست

نظامیان یکی از مهم‌ترین نیروهای اجتماعی در جامعه محسوب می‌گردد. این موضوع به‌ویژه از ابتدای شکل‌گیری ساختار ملی مورد توجه بوده است. در سده‌های شانزدهم تا نوزدهم میلادی، نظامیان نقش مهمی در به قدرت رسیدن یک خاندان پادشاهی داشتند و حافظ تاج و تخت آن خاندان محسوب می‌شد، به تدریج که نقش نیروهای اجتماعی دیگر در جامعه ارتقا یافت، تلاش شد تا بین نیروهای نظامی از یک سو و نیروهای سیاسی و اجتماعی از سوی دیگر نوعی توازن برقرار گردد. به عبارت دیگر، حضور فزاینده نظامیان در ساختار سیاسی و اجتماعی یک جامعه نشانه فرایند تکوینی یک دولت است و تداوم نقش نظامیان نوعی عقب‌ماندگی و توسعه‌نیافتگی در جامعه محسوب می‌گردد.

نظامیان به چهار جهت نیروی اجتماعی مهمی محسوب می‌گردد: نظامیان دارای ابزار جنگی و انحصار واقعی قدرت تسلیحاتی است و ذاتاً امکان سرکوبگری را برای این نیرو

درنهایت، باتوجه به ناتوانی آن‌ها در مشروعیت‌بخشیدن به قدرت خود و فشارهای بین‌المللی، قدرت را به غیرنظامیان واگذار می‌کنند (هرسیج، ۱۳۸۰).

پیوندی (۱۳۹۹) در کتاب خود با عنوان «تحلیل جزایی دیدگاه اجتماعی در مورد مجرمان سیاسی» به این موضوع اشاره داشته است که: مسأله رسیدگی به «جرائم سیاسی» به عنوان جرایمی ویژه و متفاوت از سایر جرم‌ها، موضوعی است که در اصل ۱۶۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دیده شده است. طبق این اصل، «رسیدگی به جرائم سیاسی و مطبوعاتی علنی است و با حضور هیأت منصفه در محاکم دادگستری صورت می‌گیرد. نحوه انتخاب، شرایط، اختیارات هیأت منصفه و تعریف جرم سیاسی را قانون براساس موازین اسلامی معین می‌کند.» این اصل نشان می‌دهد که از دیدگاه قانون‌گذار، در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، جرم سیاسی یک جرم عادی نیست و جایگاه و موقعیت مجرم سیاسی با سایر مجرمان متفاوت است (پیوندی، ۱۳۹۹).

جمع‌بندی پیشینه‌ها: باتوجه به مطالب فوق‌الذکر می‌توان نتیجه گرفت که هیچ‌گونه تحقیق و مطالعه مشابهی که مبین یک مدل جامع رفتاری به‌منظور بیان یک سیاست کیفری واحد از سوی دستگاه‌های اجرایی قضایی باشد، مشخص نشده و همچنین رویکرد تک‌بعدی نسبت به جرم و مجرم سیاسی از موضوعاتی می‌باشد که باید بدان اشاره می‌گردید. بنابراین این نقیصه محقق را بر آن داشت تا با مطالعه و معرفی یک مدل تلفیقی از نحوه چگونگی ارتکاب جرم سیاسی از سوی پرسنل وابسته به نیروهای مسلح و همچنین چگونگی اتخاذ سیاست‌های کیفری محاکم قضایی عوامل تأثیرگذار را بیش از تعیین مجازات به‌عنوان یک اصل پیشگیرانه و به‌منظور جلوگیری از موارد مشابه مد نظر قرار دهد تا بدین طریق با یافته‌های ناشی از تحلیل حقوقی تحقیق اقدام به ارائه راهکارهای مهم و تأثیرگذاری به‌منظور دسترسی مدیران و سیستم‌های نظارت و کنترلی در مواجهه احتمالی با جرائم سیاسی پرسنل تابعه مد نظر قرار گیرد.

بهبتر ممکن می‌سازد. نظامیان نقش دوگانه دفاع ملی و مدافع رژیم در مقابل مخالفت‌ها و شورش‌های داخلی را دارند. کارکرد اصلی نظامیان حفظ شرایط امن برای جامعه به‌گونه‌ای که جامعه کارکردها و زیست مناسب خود را بتواند انجام دهد. جدا از این کارکرد نظامیان می‌تواند در کاهش مخالفت‌ها و شورش‌های قومی و مذهبی برای جلوگیری از ضعف عمومی کشور و سد هرج‌ومرج وارد جامعه گردد، اما برای جلوگیری از آشوب‌ها نظامیان یا به‌دنبال ایجاد زمینه مناسب برای حل مسأله است یا جانب نظام سیاسی را خواهد گرفت. در شکل اول نظامیان نباید نوع جانبداری سیاسی از یک گروه و نظام سیاسی را دنبال کند، بلکه باید زمینه مناسب برای ایجاد وحدت و آشتی ملی را فراهم آورد. در نوع دوم نظامیان به نفع نظام سیاسی علیه جامعه قرار می‌گیرد که در این شرایط تنها اوضاع به‌سوی ثبات ظاهری می‌رود، ولی شکاف مهم بین دولت و ملت افزایش می‌یابد و این امر در بلندمدت استقلال ملی کشور را تحت شعاع قرار می‌دهد و امکان نفوذ خارجی‌ان را در کشور افزایش می‌دهد.

کارکنان نیروهای مسلح قادر به هدایت امور و مدیریت پروژه‌های ملی است. نظامیان می‌تواند به‌واسطه ساخت سلسله‌مراتبی خود به‌ویژه در شرایط صلح زمینه را برای هدایت امور و بهره‌گیری بیشتر از نیروهای انسانی خود و همچنین تجهیزات و ادوات خود در جامعه وارد مدیریت طرح‌های اجتماعی گردد. این کار باعث رشد و توسعه بیشتر جامعه می‌گردد و رشد هر بخش جامعه نه‌تنها به نفع کلیت جامعه است، بلکه بخش‌های دیگر جامعه را نیز به تحرک وامی‌دارد. تا اینجا نقش‌هایی که برای نظامیان مطرح شده تا حد زیادی در چهارچوب نظام سیاسی یک کشور می‌باشد. علت افزایش حضور نظامیان در سیاست به ضعف طبقات اجتماعی و نیروهای جامعه مدنی و احزاب سیاسی از یک‌سو و ضعف ساخت دولت و قانون اساسی و مشروعیت آن بستگی دارد. ضعف نیروهای نوساز و اصلاح‌طلب باعث حضور نظامیان در عرصه سازندگی می‌گردد. در عین حال ضعف وحدت ملی بهترین دستاویز حضور نظامیان در سیاست است. به‌عبارت دیگر، ضعف هر بخش از نیروهای جامعه باعث

فراهم می‌آورند، لذا وفاداری این نیروها، برای بقای دولت اساسی و ضروری است؛ دو، نظامیان برخوردار از سازمان‌یافته‌ترین ساختار اجتماعی است. سلسله‌مراتب و فرهنگ اطاعات مطلقشان، خاص نظامیان می‌باشد. یگانگی فرهنگی و وجود روح سربازی و کشتن و کشته‌شدن خصیصه دیگر متمایزکننده نظامیان است و درنهایت «فرا» سیاسی‌بودن آن است که تنها در شرایطی که تمامیت سرزمینی و نظم اجتماعی در حال فروپاشی است، وارد عمل می‌گردد. وظیفه اصلی و ماهوی نظامیان جنگیدن و دفاع از تمامیت سرزمینی در هر کشور است. نظامیان در تمام مدت وجود دارند تا در صورت نیاز از آن‌ها برای جنگیدن و دفاع از کشور استفاده گردد. وجود نظامیان و نمایش قدرت نظامی یکی از راه‌های کاهش تهدیدات علیه هر کشور محسوب می‌گردد. ویژگی مهم دیگر این‌که نظامیان دارای سلاح و امکان کاربرد آن را دارد. این موضوع باعث می‌شود تا قدرت متفاوت و قابل توجهی به‌ویژه در شرایط بحرانی داشته باشد، اما نظامیان به طرق مختلف می‌تواند نقش‌های بسیار متفاوتی در امر سیاسی داشته باشد که با توجه به ساختار سیاسی کشورهای مختلف با هم تفاوت خواهند داشت.

نظامیان به‌عنوان یکی از نیروهای اجتماعی مهم در جامعه‌پذیری فرهنگ ملی و ایجاد روح همبستگی ملی نقش مهمی ایفا می‌کند. از آنجا که نظامیان وظیفه دفاع از کشور را برعهده دارد، برای این‌که این وظیفه را به‌خوبی انجام دهد، باید برداشت مثبتی را از ساخت ملی در میان نیروهای خود ایجاد کند. به‌عبارت دیگر، باید نیروهای نظامی ساخت سیاسی و اجتماعی موجود را بپذیرند و ایمان و باور داشته باشند تا برای دفاع از آن از جان خود بگذرند.

کارکنان نیروهای مسلح وظیفه نظم عمومی در شرایط بحران‌های اجتماعی و اختلاف‌های سیاسی و اجتماعی را برعهده دارد. نظامیان سازمان حرفه‌ای، ساختاری و سلسله‌مراتبی است. سازمانی حرفه‌ای برای انجام کارکرد مشخص دفاع از کشور است. ساختار سلسله‌مراتبی، امکان تصمیم‌گیری سریع‌تر و انجام عمل را فراهم می‌سازد. این ویژگی به‌ویژه در شرایط بحرانی امکان مقابله با بحران را

می‌شود تا نظامیان برای معوق‌نماندن امور وارد کارزار دیگری غیر از وظیفه اصلی خود گردد.

۲-۳- عوامل مؤثر بر مداخله نظامیان در مناقشات سیاسی و ارتکاب جرایم مرتبط با آن

عوامل مختلفی در بروز انواع جرم می‌تواند تأثیرگذار باشد که تعداد یا میزان اهمیت هر یک از این عوامل در جوامع گوناگون به دلیل وجود تفاوت‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی متفاوت است. بین اندیشمندان در زمینه تعداد یا میزان نقش این عوامل، اجماع و اتفاق نظر وجود ندارد و هر یک از این‌ها باتوجه به نوع گرایش و تخصص خود به این مسأله نظر افکنده و دسته خاصی از این عوامل را تنها مؤثر در ارتکاب اعمال مجرمانه دانسته یا بیشترین اهمیت را برای آن قائل شده‌اند (شعاع کاشمی، ۱۳۸۵: ۱۲). از این رو باید در نظر داشت که عوامل بسیاری می‌توانند تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم در گرایش نظامیان به منظور بروز رفتارهای مجرمانه سیاسی مبتنی بر عضویت و فعالیت در گروه‌های سیاسی از سوی مرتکبین مد نظر می‌باشد که مراتب آن را به شرح ذیل مورد تبیین و بررسی قرار می‌دهیم:

۱-۲-۳- باورهای ایدئولوژیک سیاسی

ایدئولوژی سیاسی، تفکری آرمان‌گراست که به پیدایش تعهد و اطاعت در پیروان می‌انجامد، نیز دارای کار ویژه‌های تبلیغاتی است و از اصول فکری اولیه‌ای برمی‌خیزد و می‌بایست به‌عنوان مجموع حقایق مطلق و دگرگونی‌ناپذیر پذیرفته شود. اندیشه سیاسی، گرچه در موارد ایدئولوژیک است، اما معطوف به شناخت نیز هست. ایدئولوژی سیاسی به‌دنبال ایمان و اعتقاد است، درحالی‌که اندیشه سیاسی، در نتیجه، ایدئولوژی‌های سیاسی با مذهب، قرابت بیشتری دارند تا با فلسفه یا نظریه سیاسی و بنابراین می‌کوشند تا به‌منظور جلب پیروان، پیچیدگی‌های واقعیت را انکار کرده و راه حل مشکلات را ساده، جلوه دهند. در این قسم از باورها نظامیان به سبب تربیت منظم و راهبردی در یگان‌های نظامی در تعیین هدف و انجام اوامر سلسله‌مراتب به این مهم گرایش دارند که ایدئولوژی سیاسی اگر پیرو و تابع عوامل مؤثر نظامی باشد، می‌تواند تأثیرگذاری بیشتری در شناخت

هدف، آنالیز مشکلات و رسیدن به نقطه نهایی مد نظر داشته باشند، به همین سبب گهگاه رویکردی که در باورهای ایدئولوژیک سیاسی نظامیان دارای اهمیت می‌باشد، نزدیکی ایدئولوژی‌های سیاسی به نظامی می‌باشد که قادر خواهد بود به نوع اقتدار را در جامعه شکل دهد، به همین سبب بسیاری از این باورها از سوی نظامیان می‌توان آن‌ها را به سمت‌وسوی ارتکاب جرم مزبور سوق دهد.

۲-۲-۳- باورهای ایدئولوژیک دینی

آرمان‌های عدالت‌خواهی، نفی روابط استعماری، دفاع از خلق محروم و حمایت از نهضت‌های رهایی‌بخش به‌ظاهر آرمان‌های مشترک ایدئولوژی‌های موجود هستند.

اکنون دانشمندان غربی نیز به این باور رسیده‌اند که تمدن جدا از معنویت و اخلاق ره به جایی نخواهد برد. «الکسیس کارل» بنای تمدن جدید را از آن سو اسفناک توصیف می‌کند که بدون توجه به سرشت طبیعت و احتیاجات حقیقی و معنوی انسان گسترش یافته است (هانتینگتون، ۱۳۷۰: ۳۵).

«آرنولد توین‌بی» با اطمینان می‌گوید تمدنی که پایه و شالوده روحانی خود را از دست بدهد، از هم خواهد پاشید. وی چنین تمدنی را به اتمی تشبیه می‌کند که هسته مرکزی خود را از دست داده باشد (توین‌بی، ۱۳۵۵: ۱۹۶). بنابراین ایدئولوژی مبتنی بر پایه دینی و معنوی می‌تواند افراد را در مسیر روشن و درستی نسبت به مسائل پیرامون قرار دهد. در این نوع ایدئولوژی اصولاً نظامی آن که خود را حامی دفاع از مردم و تمامیت ارضی می‌دانند باتوجه به گرایش‌های دینی، خود را ملزم و موظف به دفاع در مقابل تهدیدهای مرتبط با ایدئولوژی دینی تلقی می‌کنند و باتوجه به گرایش‌های قلبی خود در جهت اصلاح امور و جاری در کشور این الگو را در ذهن خود ترسیم می‌کنند که حضور آن‌ها در دسته‌ها و اقشار سیاسی می‌تواند علاوه بر حفظ باورهای ارزشی خود، سبب مؤثری در مرتفع‌نمودن موانع و مشکلات جاری در کشور و پیش روی آن‌ها ایجاد نماید.

۳-۲-۳- عوامل برون و درون‌سازمانی

باتوجه به پیچیدگی عوامل مؤثر در بروز و ارتکاب جرم سیاسی از سوی نظامیان، مراتب را در دو قالب برون‌سازمانی و درون‌سازمانی به شرح ذیل مورد تبیین و بررسی قرار می‌دهیم:

۳-۱-۳-۲- عوامل درون‌سازمانی

عدم کارایی نظام و نخبگان حاکم، غرق‌شدن کشور در معضلات داخلی، بی‌ثباتی مستمر سیاسی در جامعه، بی‌کفایتی نظام حاکم در اداره امور کشور، بی‌لیاقتی نخبگان حاکم و ضعف کارکردی آنان، توسعه‌نیافتگی به‌ویژه در بخش سیاسی، ازهم‌گسیختگی ساختاری، احساس خطر و ناامنی دائمی در محیط داخلی، نامشروع‌بودن نظام حکومتی، ساختار قومی و نژادی ناهماهنگ، بروز مخاطراتی درجهت تهدید منافع ملی، منافع نظامیان، ضعف مؤسسه‌های جامعه مدنی، ازجمله احزاب سیاسی و اتحادیه‌ها و دیگر نهادهای مدنی و ...، ازجمله انگیزه‌های داخلی دخالت کارکنان نیروهای مسلح در امور سیاسی کشور در سطوح مختلف محسوب می‌شود. ازاین‌رو باتوجه به موضوع مزبور موارد علل و عوامل مرتبط با انگیزه‌های داخلی را به شرح ذیل مطرح می‌نماییم:

۱- ذهنیت نامشروع‌بودن نظام حکومتی از سوی مرتکبان؛

۲- بی‌ثباتی مستمر ذهنی در موضوعات سیاسی جامعه از سوی مرتکبان؛

۳- عدم شناخت و توسعه‌یافتگی سیاسی از سوی مرتکبان؛

۴- دوری‌گزینی از عقلانیت سعادت‌محور در افزایش شناخت و باورهای عقیدتی؛

۵- عدم قبول و درک اجتهاد و ولایت‌فقیه عادل به‌سبب استحاله فکری و عقیدتی؛

۶- عدم توجه به اخلاق در باورهای ذهنی و شناختی اجتماعی و سیاسی از سوی مرتکبان.

۳-۲-۳- عوامل برون‌سازمانی

این عوامل حاکی از محیط‌هایی می‌باشد که نظامیان با قرارگرفتن در آنها به‌صورت خودآگاه و ناخودآگاه در معرض ارتکاب جرم سیاسی همچون عضویت در دسته‌های سیاسی و یا دخالت در امور مرتبط با موضوعات سیاسی قرار می‌گیرند که مراتب آن به شرح ذیل مورد تبیین و بررسی قرار می‌گیرد:

۳-۲-۳-۱- محیط اتفافی

در این محیط اصولاً فرد سوءنیت و قصدی درجهت اقدامات مشمول ماده ۴۰ قانون جرایم و مجازات نیروهای مسلح ۱۳۸۲ نداشته و صرفاً باتوجه به این‌که در معرض عمل انجام‌شده قرار گرفته، اقدام به ارتکاب و بروز رفتار مرتبط با جرم سیاسی نظامیان می‌نماید.

۳-۲-۳-۲- محیط انتخاباتی

در این نوع محیط فرد نظام فرد با علم و عمد و به قصد فعالیت در امور سیاسی با سوءاستفاده از موقعیت و جایگاه خود اقدام به عضویت در دسته‌ها و اقدامات مرتبط با مناقشات سیاسی می‌کند.

۳-۲-۳-۳- محیط تحمیلی

باتوجه به این‌که بسیاری از نظامیان در فعالیت‌ها و وظایف محوله تابع سلسله‌مراتب خدمتی خود می‌باشند، گهگاه با قرارگرفتن در آن شرایط مرتکب رفتار مزبور می‌شوند. به‌طور مثال تحمیل و کسب دستور از سوی ارکان یگان شرایط را برای عضویت یا فعالیت سیاسی نظامیان مرتبط با ماده ۴۰ قانون مزبور قرار می‌دهد. در این نوع محیط فرد گمان می‌برد که عدم توجه به دستور و اوامر سلسله‌مراتب فرماندهی می‌تواند مشمول عنوان اتهامی ترمرد باشد، این در صورتی است که عدم آگاهی به رفتارها و عناصر رفتارهای ارتكابی از سوی متهم می‌تواند فرد به‌سمت و سوی ارتکاب جرم مشمول ماده مذکور سوق دهد.

جدول ۱: علل و عوامل مؤثر در دسته‌بندی مرتکبین نظامی جرایم سیاسی

نوع مرتکب یا مرتکبین	انگیزه	رفتار ارتكابی	مراتب ذی‌صلاح در برخورد با آن‌ها
مظنون نظامی به ارتكاب جرم سیاسی	شخصی، فردی و اجتماعی	شناخت موازین سیاسی و کنجکاوی در امور	بازرسی یگان مربوطه حفاظت اطلاعات سلسله‌مراتب خدمتی
مرتکب نظامی متخلف از موازین انضباطی جرم سیاسی	اصلاح‌گرایانه بدون درک از مبانی نظام	گرایش به عضویت و فعالیت در دستجات سیاسی	کمیته پیشگیری از وقوع جرم یگان خدمتی و صیانت پرسنلی
متهم مشمول ماده ۴۰ قانون جرایم و مجازات‌های نیروهای مسلح	اصلاح‌گرایانه با درک از مبانی نظام	عضویت، مداخله یا شرکت در دستجات سیاسی	محاکم نظامی (دادگاه کیفری یک استان) مستند به قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲

۳-۲-۳-۳-۲- عنصر مادی

به استناد ماده ۲ از قانون جرم سیاسی مصوب ۱۳۹۵ می‌توان عناصر مادی مرتبط با جرم سیاسی را شامل موارد ذیل تلقی نمود:

جرایم زیر در صورت انطباق با شرایط مقرر در ماده ۱ این قانون جرم سیاسی محسوب می‌شوند:

۱- توهین یا افترا به رؤسای سه قوه، رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام، معاونان رئیس‌جمهور، وزراء، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، نمایندگان مجلس خبرگان و اعضای شورای نگهبان به واسطه مسؤولیت آنان؛

۲- توهین به رئیس یا نماینده سیاسی کشور خارجی که در قلمرو جمهوری اسلامی ایران وارد شده است، با رعایت مفاد ماده ۵۱۷ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات؛

۳- جرایم مندرج در بندهای «د» و «ه» ماده ۱۶ قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها، انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته‌شده مصوب ۱۳۶۰/۰۶/۰۷؛

۴- جرایم مقرر در قوانین انتخابات خبرگان رهبری، ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی و شوراهای اسلامی شهر و روستا به استثنای مجریان و ناظران انتخابات؛

۵- نشر اکاذیب.

۳-۲-۳-۳-۳- عناصر جرایم ارتكابی سیاسی از سوی نظامیان

به‌طور کلی در تقسیم‌بندی عناصر مرتبط با جرایم سه عنصر در قبال رفتارهای ارتكابی مرتکبان جرایم وجود دارد که شامل عنصر قانونی، عنصر روانی و عنصر مادی می‌باشد که مراتب آن را در رابطه با جرایم ارتكابی سیاسی نظامیان به شرح ذیل مورد تبیین و بررسی قرار می‌دهیم:

۳-۲-۳-۳-۱- عنصر قانونی

برابر ماده ۴۰ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب سال ۱۳۸۲ جهت جرم مداخله نظامیان در مناقشات سیاسی شش‌ماه تا سه‌سال حبس در نظر گرفته شده و هیچ‌گونه تفاوتی برای کارکنان در درجات مختلف قائل نگردیده، لکن در خصوص کارکنان پایور رهایی با ادامه خدمت ایشان را موکول به اعلام نظر هیأت‌های رسیدگی به تخلفات در سطح نیروهای مسلح نموده است که با عنایت به تصریح شرط ممنوعت مداخله در مناقشات سیاسی در قوانین استخدامی کارکنان نیروهای مسلح در جمهوری اسلامی ایران، پرواضح است که علاوه بر مجازات در نظر گرفته‌شده توسط قانون‌گذار در ماده ۴۰ قانون مذکور، جهت کارکنان پایور محدودیت‌هایی دیگر هم برابر قوانین استخدامی اعمال خواهد شد و همان‌گونه که عنوان گردید مسؤولیت اعلام نظریه و اجرای آن برعهده هیأت‌های رسیدگی به تخلفات در سطح نیروهای مسلح و نیروی مربوطه می‌باشد.

۳-۳-۳-۳-۳- عنصر روانی

همان‌طور که در قسمت قبل نیز اشاره شد، رکن روانی یا عنصر معنوی در جرایم عمدی، خود را به‌صورت عمد و قصد نشان می‌دهد که شامل قصد فعل و قصد ایجاد نتیجه از عمل مجرمانه می‌باشد، اما همه جرایم، عمدی نیستند، بلکه در برخی از جرایم غیرعمدی، نیازی نیست که حتماً مرتکب، قصد و سوءنیت داشته باشد، بلکه همین که مرتکب تقصیر شده باشد، رکن معنوی یا روانی جرم محقق می‌شود، لذا تقصیر، رکن روانی جرایم غیرعمدی است، درحالی‌که در جرایم عمدی، قصد مجرمانه عنصر روانی جرم است. ازاین‌رو باید در نظر داشت که در موارد مرتبط با ارتکاب جرایم سیاسی از سوی نظامیان، سوءنیت خاص و قصد مرتکب برای ارتکاب افعال و رفتارهای مرتبط با عنصر مادی جرم مزبور از شاخصه‌های عنصر روانی مرتکبین جرایم مزبور تلقی می‌شود.

۴- سیاست جنایی سازمان قضایی نیروهای مسلح در قبال جرم مشمول ماده ۴۰ قانون مزبور

براساس اصل ۱۷۲ قانون اساسی تنها دادگاه اختصاصی که در قانون اساسی در نظام قضایی ایران پیش‌بینی شده دادسرا و دادگاه‌های نظامی است. صلاحیت رسیدگی دادسرا و دادگاه‌های نظامی براساس قانون اساسی، جرایم در ارتباط با وظایف خاص نظامی و انتظامی است. به‌عبارت دیگر اعضای نیروهای مسلح اعم از ارتش، سپاه، نیروی انتظامی و وزارت دفاع چنان‌چه در رابطه با وظایف خدمتی‌شان مرتکب جرم بشوند، دادسرا و دادگاه‌های نظامی سراسر کشور صلاحیت رسیدگی به این جرم را دارند. بر همین اساس تشکیلاتی به‌نام سازمان قضایی نیروهای مسلح در همه استان‌ها تشکیل شده است، در اصلاحات قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، آیین دادرسی جرایم نیروهای مسلح در این قانون ادغام شد و تغییرات ملموسی در آن اعمال شد. تغییرات در قانون جدید آیین دادرسی کیفری در مورد رسیدگی به جرایم نیروهای مسلح بسیار مهم و جالب توجه است، ازجمله تغییرات و تأسیسات جدیدی که در این قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ تصویب شده است، عبارت‌اند از: پیش‌بینی دادگاه‌های نظامی زمان جنگ، پیش‌بینی سیستم تعدد قضات در دادگاه‌های تجدید نظر نظامی و نظامی یک،

تشکیل شعبی از دادسرا و یا دادگاه‌های نظامی در محل استقرار یگان‌ها، تعیین مصادیق جرایم مربوط به جنگ، تشکیل دادگاه‌های نظامی ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان و جرایم سیاسی، تبیین و تجمیع صلاحیت ذاتی و اضافی سازمان و ... است. ازاین‌رو باید در نظر داشت که سازمان قضایی نیروهای مسلح به‌عنوان مهم‌ترین محکمه در رسیدگی به جرایم نظامیان و احقاق حقوق تضییع‌شده عمومی و خصوصی از سوی شاکیان و مدعیان در قبال جرایم مرتکبان نظامی، نقش مهمی را در تحقق عدالت کیفری ایفا می‌کند. رویکردی را که سازمان قضایی در مواجهه با جرم سیاسی مشمول ماده ۴۰ قانون جرایم و مجازات نیروهای مسلح و همچنین در سایر جرایم پیاده‌سازی می‌کند بر دو مبنای مهم تقسیم‌بندی شده است که مراتب آن را به شرح ذیل مورد تحلیل و واکاوی قرار می‌دهیم:

۴-۱- سیاست‌های پیشگیرانه غیر کیفری

پیشگیری از جرم از مباحث همیشه رایج است که هیچ‌گاه غبار زمان به خود نخواهد گرفت، زیرا طعم تلخ انحراف و کج‌روی در زمان و مکان‌های مختلف نظم اجتماع را مختل نموده و خواهد نمود و ارائه راهکارها و اقدامات فقط نقش کاهش تعداد و شدت و ضعف جرایم را ایفا می‌نمایند. بنابراین امر پیشگیری و مسلح‌شدن جامعه به ابزار لازم متناسب با نیازهای واقعی جامعه که امر پیشگیری را تسهیل نماید، از ضروریات است. لغت پیشگیری در منابع فارسی به‌معنای رفع، جلوگیری، مانع‌شدن و از پیش مانع چیزی‌شدن تعریف شده است (دهخدا، ۱۳۷۷: ۵۱۸). در فرهنگ لغوی لاتین نیز به‌معنای مانع‌شدن از این‌که چیزی رخ دهد، تعریف شده است (رجبی‌پور، ۱۳۸۳: ۷۵). پیشگیری از جرم معمولاً از طریق اجرای قانون و مجازات، کاهش فرصت‌های ارتکاب جرم و برنامه‌های توسعه اجتماعی انجام می‌گیرد. اجرای قانون و اقدامات تنبیهی تلاش دارد تا فرصت‌های ارتکاب جرم را محدود کند که از طریق آموزش مؤثر و تنبیه مجرمان می‌تواند انجام شود. انواع مختلفی از برنامه‌های پیشگیری از جرم وجود دارد که با توجه به موضوع تحقیق حاضر از حوصله بحث ما خارج می‌باشند، لکن در این مقاله بحث پیشگیری غیرکیفری که با هدف پژوهش حاضر همخوانی دارد، در دو

از سوی ریاست محترم خود که در مقام اشراف به اطلاعات آماری موجود در پرونده‌های قضایی و تحولات سیاسی و امنیتی کشور دارا می‌باشد، با اعمال نظر به اداره کل پیشگیری از وقوع این جرم، تعامل این رکن از ارکان سازمان را با سایر ارگان‌های وابسته نیروهای مسلح بخواهد به همین سبب اداره کل مزبور با بررسی و مذاقه در پرونده‌های مرتبط با جرایم ارتكابی کارکنان نیروهای مسلح در راستای فرامین سلسله‌مراتب مدیریت خود سعی در ارائه راهکار به سبب چالش‌های مد نظر در پرونده‌های جاری در محاکم را داشته و از باب تعاملات برون‌سازمانی با یگان‌های تابع نیروهای مسلح اقدام به سیاست‌گذاری مبتنی بر کاهش یا حذف ارتكاب جرم سیاسی یا جرم مشمول ماده ۴۰ قانون جرایم و مجازات نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ نماید. بنابراین در یک نگاه کلی می‌توان بر این مهم اشاره نمود که این پیشگیری در صلاحیت یگان‌های تابعه و سپس محاکم نظامی می‌باشد که به‌عنوان یکی از سیاست‌های اتخاذی کاربردی نقش مهمی در پیشگیری از وقوع جرم سیاسی نظامیان خواهد داشت.

۴-۲- سیاست‌های پیشگیرانه کیفری

اصل پیشگیری کیفری، از بنیادی‌ترین اصول در حوزه حقوق کیفری است که مطابق آن، باید تا حد ممکن استفاده از حقوق کیفری در مقابله با ناهنجاری‌ها کاهش یابد. این اصل یکی از مهم‌ترین خصیصه‌های پیشگیری کیفری است. به‌دلیل پیامدهای زیان‌بار حاصل از اجرای روش‌های پیشگیری کیفری، استفاده کمینه از آن در اسناد بین‌المللی متعدد و همچنین در پرتو یافته‌های جرم‌شناختی و آموزه‌های اسلامی تأکید شده است. در پرتو این بررسی مشخص شد که اصل کیفر محوری که دارای مبانی مستحکمی است، به‌عنوان اصلی بنیادین مد نظر قانون‌گذار قرار گرفته و توجه و گرایش قانون‌گذار در راستای کیفرگرایی، در پرتو برخی قوانین با شناسایی نهاد‌های ارفاقی قابل مشاهده است. با این وجود در بسیاری مواقع، مقنن خلاف اصل یادشده، با جرم‌انگاری و کیفرگذاری، برای تحکیم استفاده از حقوق جزا گام برداشته است. توسعه بی‌رویه قلمرو حقوق کیفری و تقدم پیشگیری کیفری بر غیرکیفری می‌تواند در بردارنده زیان‌های گزافی، چون تحمیل هزینه‌های سنگین، از بین رفتن قبح جرم و

طبقه کلی پیشگیری کیفری و غیرکیفری مورد توجه قرار می‌گیرد. این دو نوع پیشگیری در زمره روش‌های پیشگیرانه غیرکیفری است. به‌طور کلی، پیشگیری غیرکیفری دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد:

- قبل از ارتكاب جرم پیش‌بینی و تدارک شده باشد.
- ناظر بر شرایط و عوامل نوعی جرم باشد و به‌اتفاق و فرد خاصی بستگی نداشته باشد.
- هدف انحصاری از این اقدامات تحدید وقوع جرم باشد.
- از آنجایی که این اقدامات قبل از وقوع جرم مورد استفاده قرار می‌گیرند، لذا باید فاقد خصیصه کیفری و قهرآمیز باشد، عدم توجه به هریک از اقدامات پیشگیرانه زنگ خطر و هشدار است که خبر از وقوع جرم در آینده دارد (شاکری، ۱۴۰۲).

برنامه‌های پیشگیری از جرم مجموعه وسیعی از برنامه‌ها و فعالیت‌ها را در بخش‌های مختلف جامعه دربر می‌گیرد و هیچ نهاد خاصی نمی‌تواند مجری آن در همه ابعاد باشد، بر این اساس نوعی هماهنگی بین نهاد‌های رسمی جامعه از یک‌سو و مشارکت نهاد‌های مردمی از سوی دیگر ضروری به‌نظر می‌رسد. هدف پیشگیری وضعی تحدید موقعیت‌های ارتكاب جرم است. به‌عبارتی دیگر، هدف این رویکرد کاهش فرصت‌های مجرمان برای ارتكاب جرم است، معمولاً از طریق طرح‌هایی، مانند اعمال قانون و مجازات و امنیت مالی و شخصی این رهیافت در وسیع‌ترین معنای خود، متضمن مساعی گسترده است، برای این‌که قربانیان اجتماعی با تقلیل آسیب‌پذیری‌شان از راه تبدیل آنان به آماج‌های غیرقابل اصابت یا استمداد از خدمات خصوصی تأمین در برابر جرم حمایت شوند. این شیوه بهتر از آن است که روی پلیس یا روی تغییر رفتارهای بزهکاران بالقوه حساب شود.

سازمان قضایی نیروهای مسلح به‌سبب اهمیت و اعتباری که برای این نوع پیشگیر مد نظر قرار داده است، با تشکیل اداره کلی تحت عنوان اداره کل پیشگیری از وقوع جرم سعی داشته باشد با بررسی نقطه نظرات اساسی و کاربردی از سوی سلسله‌مراتب شورای عالی قضایی قوه قضاییه تا اعمال راهبرد

ماده ۴۰ قانون مجازات نیروهای مسلح قادر خواهد بود، علاوه بر رویکردی سزادهی که قانون‌گذار و محکمه قضایی نظامی به دنبال آن می‌باشد، رویکردی پیشگیرانه از جرایم مشابه از سوی سایر افراد شاغل در یگان‌های نظامی باشد.

مجازات، برچسب‌زنی، افزایش معاشرت با مجرمان و طرد بزهکار از زندگی در اجتماع باشد. از این رو در بسیاری از موارد توجه به سیاست‌های پیشگیرانه کیفری بعد از اعمال سیاست‌های پیشگیرانه غیرکیفری موضوعی می‌باشد که باتوجه به نوع جایگاه و درجه مرتکب جرم سیاسی مشمول

جدول ۲: پیشگیری‌های مرتبط با مرتکبین نظامی جرایم سیاسی

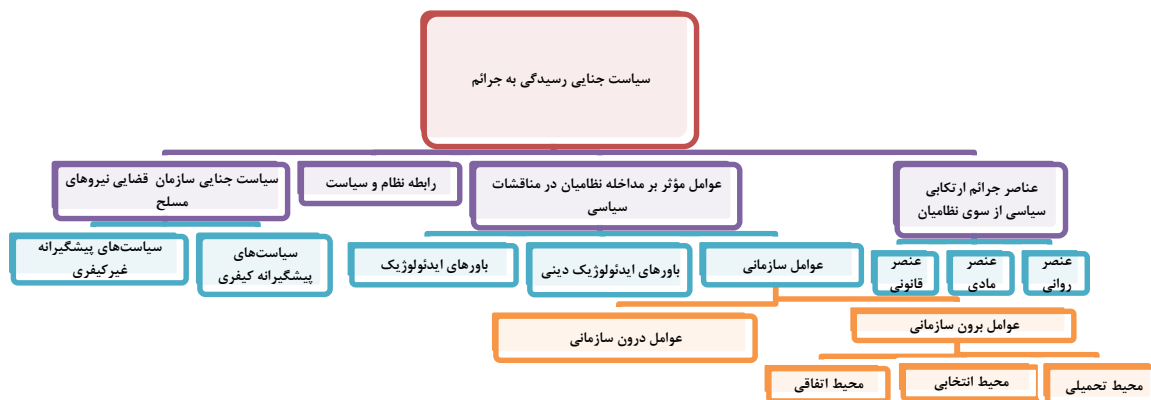
رفتار مشمول ماده ۴۰ قانون جرایم و مجازات‌های نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲	
پیشگیری غیرکیفری	پیشگیری کیفری
<ul style="list-style-type: none"> - اشراف مراجع نظارتی همچون بازرسی و حفاظت در یگان‌ها. - تدوین بانک اطلاعاتی از ابعاد شخصیتی پرسنل تابعه. - تحلیل عملکرد افرادی که احتمال بروز جرم از سوی آن‌ها می‌رود. - برگزاری دوره‌های بصیرتی و آموزشی جهت آگاه‌سازی پرسنل تحت امر گزینشی کردن مأموریت‌های مهم و حساس برای پرسنل. 	<ul style="list-style-type: none"> - تعیین مجازات از سوی محاکم نظامی نسبت به مرتکبین تابعه نیروهای مسلح. - برگزاری کمیسیون‌های انضباطی مرتبط با پایش خدمتی محکومین. - توجه به تعیین حداقل مجازات در موارد عدم سابقه مؤثر کیفری مرتکب. - توجه به تعیین حداکثر مجازات در موارد وجود سابقه مؤثر کیفری. - توجه بر تحمیل نوع مجازات محکومین با توجه به جایگاه، درجه و مقام آن‌ها.

۵- روش‌شناسی

با عنایت به تحلیلی‌بودن مطالب، منابع محقق برای جمع‌آوری مطالب: مقاله‌ها، کتب، پایان‌نامه‌ها و ... بوده است که به‌منظور شناخت بیشتر موضوع تحقیق مورد تحلیل و واکاوی قرار گرفته است. بنابراین پژوهش از نوع توصیفی کاربردی و مطالب به روش کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است.

۱-۵- تکنیک‌های تحلیل

برای تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق در بخش کیفی از روش تبیین و بررسی متغیرهای موجود مرتبط با نص قوانین موضوعه و جاری مستفاد گردیده است.

نمودار ۱: نمودار مفهومی تحقیق

۶- یافته‌های تحقیق

۱-۶- آزمون فرضیه‌ها

در این پژوهش سعی بر آن شده است تا با بررسی عوامل فردی، اجتماعی و سازمانی مؤثر در بروز رفتارهای مجرمانه سیاسی از سوی پرسنل وابسته به نیروهای مسلح اقدام به ارائه تئوری‌های پیشگیرانه کیفری و غیرکیفری مرتبط با مرتکبین نظامی جرایم سیاسی نماییم. از این رو باید در نظر داشت که توجه به موضوعاتی همچون عوامل جایگاهی که نظامیان در سیاست‌های اجرایی کشور دارا می‌باشند. همچنین توجه به نوع تأثیرات مداخلات آن‌ها در مناقشات سیاسی مد نظر قرار گیرد. همچنین با بررسی باورهای ایدئولوژیک و سیاسی آن‌ها در کنار تحولات مرتبط با عوامل درون‌سازمانی و برون‌سازمانی چگونگی زمینه‌های بروز رفتارهای مبتنی بر جرم سیاسی آن‌ها را مورد تبیین و بررسی قرار دهیم.

در ادامه تحقیق سعی بر آن شد، با در نظر گرفتن ارتکاب جرم سیاسی از سوی نیروهای نظامی ابعاد و ارکان جرم مزبور مورد بررسی قرار گرفته و در همین راستا سیاست‌های جنایی

اتخاذی از سوی محاکم نظامی (سازمان قضایی نیروهای مسلح) مد نظر واقع گردید که این سیاست‌های شامل دو قسم مهم، اعم از سیاست‌های اتخاذی کیفرمدارانه و غیرکیفرمدارانه می‌باشد. بنابراین در یک رویکرد کلی باید در نظر داشت که در یک تحلیل کلی می‌توان به این مهم دست یافت که مسؤلیت انتسابی ناشی از احراز عناوین اتهامی مرتبط با جرم سیاسی نظامیان صرفاً محدود به فعل ارتكابی نظامیان نمی‌باشد و عدم توجه به ضرورت‌های مرتبط با نظارت‌های مستمر از سوی یگان‌های تابعه می‌تواند خود از عوامل بروز و ارتکاب رفتارهای مجرمانه مرتکبین را فراهم آورد.

ماده ۴۰ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح اشعار می‌دارد: «عضویت کارکنان نیروهای مسلح در سازمان‌ها، احزاب و جمعیت‌های سیاسی و مداخله یا شرکت و یا فعالیت آنان در دسته‌بندی‌ها و مناقشه‌های سیاسی و تبلیغات انتخاباتی ممنوع است و مرتکبان به شش‌ماه تا سه‌سال حبس محکوم می‌گردند و در هر حال ادامه خدمت یا رهایی این‌گونه افراد از خدمت برعهده هیأت‌های رسیدگی به تخلفات نیروهای مسلح می‌باشد.»

- درست کردن پایگاه داده‌ها از افراد تحت امر در راستای توجه به کارکردها و تدوین اصول فکری در مأموریت‌های محوله در برخورد با جرایم احتمالی به سبب تحلیل شخصیت آن‌ها.

- پایش مستمر افرادی که به سبب بروز رفتارهای مبتنی بر عناصر مجرمانه در سوابق خدمتی‌شان، احتمال بروز رفتارهای مجدد نسبت به عوامل در دسترسشان وجود دارد.

- تقویت و به‌روزرسانی آموزش‌های پیشگیرانه و اخلاقی با توجه به سوابق پرونده‌های قضایی محکومین در محاکم نظامی.

- به‌روزر نمودن آیین‌نامه و دستورالعمل‌های صادره از سوی مراتب فرماندهی نسبت به کارکنان تحت امر.

- محدود نمودن موقعیت‌های جرم‌زا برای کارکنانی که دارای سوابق خدمتی انضباطی بوده‌اند.

نتیجه‌گیری

در این تحقیق سعی بر آن شد تا با شناخت جرم سیاسی و نحوه ارتباط پرسنل نیروهای مسلح با جرایم سیاسی به عوامل مؤثر بر مداخلات نظامیان در مناقشات سیاسی و ارتکاب جرایم سیاسی مرتبط با آن پرداخت و با بررسی عوامل ناشی از باورهای فردی و اجتماعی در سایه تحولات برون‌سازمانی و درون‌سازمانی به تعریف واحدی از جرم سیاسی از سوی مرتکبین نیروهای مسلح پرداخت و با بررسی علل و عوامل مربوطه، سیاست‌های اتخاذی از سوی محاکم نظامی در مواجهه با مرتکبین مشمول ماده ۴۰ قانون جرایم و مجازات‌های نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ و قانون جرم سیاسی مصوب ۱۳۹۵ که دو رکن پیشگیرانه کیفری و غیرکیفری را شامل می‌شود، مورد تبیین و بررسی قرار داد. از این رو باید در نظر داشت که ماهیتاً در راستای بروز فعل جرم سیاسی از سوی نظامیان این ذهنیت وجود دارد که مشارکت‌های سیاسی صرفاً محدود به غیرنظامیان نمی‌باشد و هر فردی می‌تواند در امور مرتبط با موضوعات سیاسی مشارکت و همکاری داشته باشد، این در صورتی می‌باشد که مد نظر این تحقیق، افرادی را شامل می‌شود که با سوءاستفاده

ماده مزبور حاکی از آن می‌باشد که جرم سیاسی از سوی نیروهای مسلح زمانی می‌تواند محقق شود که مرتکب نظامی در زمانی که دارای مأموریت و ذی‌سمت خدمتی می‌باشد، با عضویت در احزاب و یا جمعیت‌های سیاسی سعی دارد با سوءاستفاده از موقعیت خود شرایط تقویت جایگاهی احزاب سیاسی را فراهم آورند. بنابراین نکته‌ای که در تحلیل ماده مزبور مد نظر می‌باشد، ارتکاب رفتار مزبور اگر با توجه به جایگاه و موقعیتی که فرد نظامی به فراخور پست و منصب خود در دسترس دارد، تحقق یابد، می‌تواند مشمول دو مجازات قضایی و انتظامی از سوی محاکم نظامی و کمیسیون‌های انضباطی درون یگانی باشد. بنابراین توجه به نوع رفتارهای احتمالی از سوی مرتکبین و ارائه سیاست‌های اتخاذی مناسب از سوی نهادهای اجرایی نه تنها قابلیت پیشگیرانه از بروز رفتارهای مبتنی بر جرم سیاسی را فراهم می‌کند، بلکه می‌تواند به‌عنوان عنصر بازدارنده در تقابل با مرتکبینی که به سبب بروز رفتار مزبور از سوی محاکم تحمل کیفر نموده‌اند، اتخاذ گردد.

از این رو باید در نظر داشت که اعمال سیاست‌های اتخاذی درون‌سازمانی به شرح ذیل قادر خواهد بود تا به شکلی مهم مراتب پیشگیری از جرم سیاسی مشمول ماده ۴۰ قانون جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ حاصل گردد:

- نظارت بر فعالیت‌ها و مأموریت‌های کارکنان تحت امر.

- برگزاری دوره‌ها و آموزش‌های مرتبط با وظایف کارکنان.

- برخورد انضباطی تقابل‌گرایانه معارض با تعامل کارکنانی در مواجهه با رفتارهای مشابه.

- نظارت بر راهبردهای پیشگیرانه از وقوع جرم از سوی مراتب فرماندهی نسبت به کارکنان تحت امر.

- استفاده از روش‌های تحقیقاتی تخصصی یگان‌های نظارتی در کنترل کارکنان تحت امر همچون استفاده از شنود یا نظارت بر مکالمات آن‌ها.

- نظارت بر سوابق افرادی که سعی در استخدام در یگان‌های تابعه نیروهای مسلح را دارند.

تأثیرگذاری باشد که مراتب آن به شرح ذیل مورد تبیین و بررسی قرار می‌گیرد:

- مدیریت و سازمان‌بایستی درجهت کاهش موارد منع تمرکز پرسنل قدم بردارند. از این‌رو توجه به نحوه چگونگی افزایش دریافت و پرداخت‌ها می‌تواند تمرکز نیروهای تحت امر را برای انجام صحیح مأموریت و دوری از هرگونه مفسده حفظ نماید.

- طرح استاندارد نظارت چندگانه از سوی سلسله‌مراتب و مسؤولین حفاظتی و بازرسی می‌تواند از بروز رفتارهای احتمالی پرسنل اطلاع و منجر به اقدامات پیشگیرانه گردد، همچون توجه به تمرکز مأموریت به بیش از یک نفر.

- استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی به‌منظور نظارت بر عملکرد پرسنل و بررسی احتمالات بروز رفتارهای مبتنی بر ارتکاب جرایم از سوی آن‌ها.

- اعطای اختیار به سلسله‌مراتب فرماندهی در تشخیص، کنترل و برخورد جایگاهی با پرسنل تحت امر تحت قالب تعامل فرماندهی با نیروهای وابسته.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله به‌صورت مشترک انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

از جایگاه و موقعیت نظامی خود، اقدام به عضویت در سازمان‌ها و احزاب سیاسی می‌کنند و صرفاً قصد دارند تا با استفاده از اعتبارات موجود در جایگاه خود اقدام به سوءاستفاده از موقعیت شغلی نمایند، بدین سبب است که قانون‌گذار به این مهم توجه نمود که مجازات‌اعمالی از سوی دستگاه‌ها مراجع قضایی و نظارتی را دو قالب می‌توان دسته‌بندی نمود: اولاً «...مرتکبان به شش‌ماه تا سه‌سال حبس محکوم می‌گردند» مد نظر قرار داده است؛ ثانیاً مجازات انتظامی که برعهده کمیسیون درون‌یگانی می‌باشد. از این‌رو با توجه به اهمیت و جایگاهی که نیروهای مسلح در سیستم اجرایی کشور دارا می‌باشند، توجه به پیشگیری‌های مرتبط با جرایم ارتكابی همچون جرم سیاسی نه‌تنها کمک قابل توجهی به حفظ امنیت کشور می‌کند، بلکه می‌تواند آسیب‌های در معرض تهدید نسبت به آن‌ها را دفع نماید. از این‌رو توجه به سیاست‌های جنایی‌اعمالی از سوی محاکم قضایی در مواجهه با مرتکبین این جرایم تأثیرات مهمی در بازدارندگی جرایم مشابه ایفا خواهد نمود. محاکم نظامی به‌عنوان مهم‌ترین دستگاه تأمین عدالت کیفری در عرصه جرایم مرتبط با نیروهای مسلح جایگاه ویژه‌ای را در پیشگیری‌های مرتبط با جرایم نیروهای مسلح، من‌جمله جرم سیاسی مرتکبین یگان‌های تابعه دارا می‌باشند، بدین سبب توجه به پیشگیری‌های مرتبط با جرایم سیاسی مرتکبین تابعه نیروهای مسلح موضوعی مهم و اساسی می‌باشد که به‌عنوان یکی از ارکان و عناصر مهم سیاست جنایی از سوی محاکم نظامی تلقی می‌گردد. بنابراین در یک رویکرد کلی می‌توان نتایج این تحقیق را می‌توان تحت تأثیر مطالب و محتوای موجود در متن پژوهش در قالب جدول زیر تبیین و بررسی نمود و درنهایت مراتب پیشگیرانه آن را از سوی دستگاه‌های ذی‌صلاح مورد تحلیل و واکاوی قرار داد:

پیشنهادات: با توجه به جایگاه و اهمیتی که نیروهای نظامی در تأمین امنیت کشور ایفا می‌کنند، پیشنهادهای مرتبط با سیاست‌های اتخاذی از سوی مراجع و دستگاه‌های قضایی در مواجهه با جرایم سیاسی مرتکبین نظامی باید دارای

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- اسماعیلی کریزی، علی؛ احمدی، حسین و کاظمی گلوردی، محمدرضا (۱۴۰۰). «پیشگیری از جرایم خاص نظامی و انتظامی در سیاست جنایی ایران». فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، ۵۹: ۱۹۱-۲۰۷.

- پیوندی، غلامرضا (۱۳۹۹). تحلیل جزایی دیدگاه اجتماعی در مورد مجرمان سیاسی. تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

- توین‌بی، آرنولد (۱۳۵۵). آینده نامعلوم تمدن. ترجمه فرهنگ جهان‌پور، اصفهان: انتشارات دانشگاه اصفهان.

- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). لغت‌نامه دهخدا. چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

- رجیبی‌پور، محمود (۱۳۸۳). «درآمدی بر پیشگیری مقتدرانه پلیس از جرم». فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی، ۶(۲): ۱۴-۳۰.

- شاکری، یاسر (۱۴۰۲). «سیاست کیفری جرایم علیه شهروندان توسط نیروهای مسلح (مطالعه تطبیقی در ایران و ایالات متحده آمریکا)». مجله تمدن حقوقی، ۶(۱۶): ۴۷۹-۵۳۶.

- شعاع کاظمی، مهرانگیز (۱۳۸۵). «جرم و راه‌های پیشگیری از آن». مجله معرفت، ۱۵(۴): ۱۱۶-۱۰۷.

- هانتینگتون، ساموئل (۱۳۷۰). سامان سیاسی در جوامع در دستخوش دگرگونی. ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علم.

- هرسیچ، حسین (۱۳۸۰). «مداخله نظامیان در سیاست». مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان (علوم انسانی)، ۱۲(۱-۲): ۱۵۸-۱۴۱.

- یزدان‌پناه، محمدعلی؛ سایانی، علیرضا و سالاری‌فر، ابوذر (۱۳۹۷). رویکرد سیاست جنایی سازمان قضایی نیروهای مسلح در قبال جرایم نظامیان. تهران: چهارمین کنفرانس

بین‌المللی توانمندسازی جامعه در حوزه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

ب. سایت اینترنتی

- پایگاه اطلاع‌رسانی ارتش جمهوری اسلامی ایران، قابل دسترسی در: <https://www.aja.ir>.

- پایگاه اطلاع‌رسانی خبر روز، قابل دسترسی در: <https://www.akhabar-rooz.com/printfriendly.jsp?essayld>.

- پایگاه خبری پارسینه ۱۳۹۵/۰۲/۲۵ لینک کوتاه، قابل دسترسی در: <https://www.parsine.com/RN>.

- سازمان قضایی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، قابل دسترسی در: <https://www.imji.ir>.

ج. قوانین

- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۶۸.

- قانون آیین دادرسی کیفری، مصوب ۱۳۹۲ (با الحاقات و اصلاحات بعدی).

- قانون جرم سیاسی، مصوب ۱۳۹۵.

- قانون مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۹۲ (تغزیرات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ با الحاقات و اصلاحات بعدی).

- قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح، مصوب ۱۳۸۲.